

KİRALIK KONAK

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Öykü Eserin başkahramanlarından olan Naim Efendi ve torunu Seniha'nın kısmen kuşak çatışmasını konu alan bir dönemin yansımalarının yer aldığı romanda II. Abdülhamit dönemi ve sonrası anlatılmaktadır. Saf ve iyi niyetli bir insan olan Naim Efendi İstanbul'da lüks bir konakta eşi öldükten sonra kızı Sakine damadı Servet Bey ve torunları Cemil ve Seniha ile birlikte yaşarlar. Batı özentisi olarak büyüyen torunları çok seven Naim Efendi, Seniha ve yaşça ondan büyük olan züppe Faik Bey arasındaki ilişkiye mani olamaz. Torunu Seniha'yı Hakkı Celis de yıllarca sever fakat karşılık göremeyince Çanakkale savaşına gönüllü katılıp şehit olur. Seniha aşığı Faik için Avrupa'ya kaçınca gayri meşru ilişkisi ile mutlu olacağını düşünür. Avrupa'dan döndüğünde hayatı darma dağın olur. Gayri meşru ilişkisi dedesini hayli üzer. Sonunda da Faik ile değil başka biri ile nişan yapar. Dedesi Naim Efendinin onun için harcadığı paralar yerini bulamayınca yılların emektar konağın kiraya verilmesi fikri bile her şeyi değiştirir. Naim Efendi büyük sefalet ve yalnızlık çeker kardeşi Selma'ya da sığınamaz. Seniha seçtiği hayat neticesinde herkes sonunda olumsuz etkilenir.

Tema

YanlıŞ Batılılaşma Kiralık Konak, Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde, İstanbul'da batılılaşma ile birlikte geleneksel değerlerin, kuşaklar çatışmasının, toplumsal ahlakı irdeleyen bir romandır.

Kişiler

Naim Efendi Başkarakter Naim Efendi, eski tip jenerasyonu temsil eden bir güç olarak göze çarpmaktadır. Devlet idaresinden ayrıldıktan sonra İstanbul'da ailesi ve çevresi ile kalabalık bir hayat yaşayan Naim Efendinin sonu yeni nesile uyum gösteremediği için değil çok sevdiği torunları uğruna her şeye boyun eğmesinden dolayı olumsuz bir şekilde gelişir. Ailesi üzerinde belli bir otorite, güç koyamadığı için yıkım sürecine düşen Naim Efendinin hayatı beklediği gibi geçmez.

Seniha Naim Efendi sonrasında romanda önemli bir yeri olan Seniha tüm olayların kilit kazandığı bir kişiyi canlandırmaktadır. Seçtiği alafranga hayat tarzı örf ve adetlerine denk düşmese bile o inatla evden kaçma pahasına istediği gibi yaşayarak kendi mutsuz sonunu hazırlamıştır.

Sakine Hanım Naim efendinin eşi yani annesi öldükten sonra konakta babasına yardımcı olmak için bulunur. Naim Efendinin özenti kızıdır.

Servet Bey Düyunu Umumiye Müfettişlerinden olan Servet Bey, Naim Efendinin çıkarıcı damadıdır.

Faik Bey Naim Efendinin torunu Cemil'in yakın arkadaşlarından biri olan züppe, Avrupai Faik Bey, Seniha ile gayri meşru ilişki yaşar.

Hakkı Celis Naim Efendinin kız kardeşi Selma Hanımın torunu olan Hakkı Celis oldukça nazik, kibar alaturka bir genç olmakla birlikte o da Seniha'yı sevmekte fakat karşılık görememektedir. Kendisi cephede ölür.

Selma Hanım Naim Efendinin kız kardeşi olan Selma Hanım, kardeşine akıl veren yaptığı yanlışları göstermeye çalışan biri olarak daha çok Naim Efendi'yi eleştiren biri olarak ortaya çıkar.

Naim Efendi (Uyumlu)

Karakter Naim Efendi, ailesine özellikle torunlarına oldukça düşkün ahabları arasında sohbet ve ziyafete düşkün yaşlı bir ihtiyardır. Temiz ve düzenli İstanbul beyefendisi kıyafetleriyle dikkat çeken Naim Efendi oldukça duygusal bir ruhsal yapıya sahiptir. Torunlarının, kızının ve damadının Avrupai tarza yakınlığına, özentiliklerine boyun eğmek zorunda kalan Naim Efendi, herkese karşı saf bir kalple iyilik gösterir. Toplumsal değişme ve evdeki değişmeye karşı kaderci bir bakış açısı gösteren dedenin etrafına parası yetmez olunca konak kiralığa çıkar. Fakat kimse tarafından kiralanmaz. Naim Efendi

hem torunlarının hem de kendi derdinden hasta yataklarına düşecek kadar hassas biri olduğu için yine sessiz kalarak yaşananları ölüm döşeğinden izler.

Aktiviteler Bütün çocukluğu, gençliği konakta geçen Naim Efendi, kalabalık bir ailenin eşrafı olmasıyla birlikte kendisi de eğlenceleri, yemekleri, sohbetleri pek sevmektedir. Hayatın koşturmacası içinde daha çok konaktaki odasında genellikle dinlenerek rahatına kavuşur. Kardeşi Selma, yeğeni Hakkı Celis, kızı Sakine ve damadı ile sohbetlerde bulunur. Seniha'ya kırıldıktan sonra zaten kalbi fazla dayanamaz ve yataklara düşer.

ÖRNEK ANILAR

Çekingen Naim Efendi çekingen kişilik özellikleri ile kızıp bağırmanın daha çok insanların istediklerine iyimser tavırla yaklaşan uyumlu biridir. Konakta herkesin kendi işine bakması ve Naim Efendiyi saymaması üzerine dahi bir şey demek yerine kendi kendine üzülüp durur: "Gönlü öyle derin bir gurbet acısıyla doldu ki az kalsın, gözlerinden yaşlar boşanacaktı. Naim Efendi, kendi evi üzerindeki hâkimiyetinin ne kadar sarsıldığını, ne kadar hiçe indiğini en ziyade bugün ve bu saatte hissetti ve kendi konağı içinde kendi çocukları arasında varlığını o kadar yabancı buldu. Gönlü öyle derin bir gurbet acısıyla doldu ki az kalsın, gözlerinden yaşlar boşanacaktı."

İçten/Dürüst Duygularında herhangi bir art niyet veya olumsuzluk taşımayan herkesi kendi gibi gören Naim Efendi içten ve samimi olmasıyla dönemin şartlarına ayak uyduramaz. Konak ahalisi konaktan dağılıp göçerken Naim Efendinin kayıtsız kalması insanlara duyduğu büyük saygıdan ileri gelir. Torunun umarsızca yaşayışı hakkında bile düşüncelerini saklar: "Bir şeye daha memnun oluyorum; diyordu. Dikkat ediyor musun bilmem. Eskisi gibi olur olmaz kimselerle de düşüp kalkmıyor. O Nuriye Hanımlar, o Belkis Hanımlar, Cemil'in o münasebetsiz arkadaşları, etrafından çekilir gibi oldular."

İradesiz Yaş olarak konaktaki herkesten büyük olmasına rağmen bir otorite varlığı gösteremeyen Naim Efendi, geri planda kalmayı tercih ederek daha iradesi zayıf bir görünüş sergiler. Özellikle kendisini düşünceleri yöneten Selma Hanımı dinlemesi dışında damadı hatta kızı dahi Naim Efendiyi yönetir hale gelirler: " Naim Efendi, evvela damadı, sonra torunları sayesinde daha nelere alışmıştı... Biçare adam, kızı evlendiği günden beri, aşağı yukarı yirmi senedir, her gün bir eski itiyada veda etmekten ve her gün yeni bir mecburiyete katlanmaktan başka bir şey yapmıyor. Ne Cihangir'deki konağında, ne Kanlıca'daki yalısında ihtiyar ve yorgun vücudunu dinlendirecek bir köşecik kalmıştır."

Ailesine Düşkün Evlendikten sonra bile kız kardeşi Selma Hanım'ın sözlerine önem veren Naim Efendi, damadı ile de kızı ile de fikir alışverişinde bulunur. Yaşadığı toplumun değerlerine her ne kadar ters gelse de Naim Efendi ailesine bilhassa da torunlarına oldukça düşkündür. Sevgisi onu isteklerine boyun eğmeye, bütün aykırı davranışlarını kayıtsız kabullenmeye kadar götürür: "Naim Efendi, Cemil ve Seniha için yalnız bir büyükbaba değil, bir nine, bir birader ve bir hemşireydi. Hele Seniha'yı adeta coşkunlukla, adeta aşkla seviyordu."

Duygusal Aileyi bir arada tutmak, herkesin iyi olması için çabalamak ve torununun mürvetini görmek isterken hayatı tam tersi bir hal alır. Naim Efendi gayet akli başında bir büyük olarak henüz gencecik olan torununun Faik ile olan gayri meşru ilişkisine çözüm aramak yoluna düşerken torunu tarafından azarlanır. En sevdiği torununun kendisine söylediği ağır sözler karşısında Naim Efendi ağlar: "Ve gözlerinden iri, berrak iki yaş damlası yanaklarının üzerinde yavaş yavaş gezindikten sonra, ağır ve hazin, sakalının beyaz kılları arasına karışı, gitti."

Uyumlu Naim Efendi kendi çevresinde herkesi dinleyen geçimli, uyumlu bir ihtiyardır. Başta yardımsever olmasıyla da insanlara karşı sevgi, saygı ve hürmeti ile gelişen düşünceleri daha sonra devrin de şartlarına ayak uyduracak düşünce halini alır: "Naim Efendi, Sağ olsun diyordu, hemşire kendini hala eski devirlerde zannediyor. Kıyafetler gibi ruhlar da değişti. Büyüklere eski itaat, eski hürmet nerede, kimde var? Bizim gördüğümüz terbiyedeki insanlarla şimdi alay ediyorlar. Belki hakları da var, her eski şey biraz acayıptır, çocuklarımızın çocuklarını kendimize uydurmaya çabalamak ne beyhude! Onlar, her şeyden evvel, zamanın icabatına uymaya mecburdurlar."

Alaturka Ne kadar sessiz sakin bir adam olsa da Naim Efendinin düşünceleri, hayalleri hep eski adetlerine yöneliktir. Torununa daha iyi eğitilmesi için Lehistanlı bir kadın tuttuktan sonra dahi torunun şımarık özgür bir kız olup çıkıvermesine anlam veremez. Borçlar yüzünden konağın satılması durumu meydana çıkınca da eski hatıralarını silmemek adına satmaya razı olamaz : "Bilmem neden, yalıtı satmaya bir türlü razı olamıyorum, dedi. Mütaleatiniz (Düşünceleriniz) doğru olabilir; fakat, bence

acayıp bir his meselesidir. Çemberlitaş'taki arsanın getireceği para ile hiç olmazsa bir müddet daha oyalamak kabil değil mi?"

Seniha (Uyumsuz)

Karakter Seniha uzun saçlı, baş döndüren bakışları ile kendine güvenen güzelce bir kızdır. Egoist yapısı onu her şeye karşı hale getirir ve tatminsizliği nedeniyle bir türlü doyuma ulaşamaz. Genel olarak alafrağa, vurdumduymaz, maddeci, acımasız, kaprisli, şehvetli, doyumsuz, zorlayıcı ve değişken bir kişilik sergiler. Tüm bunların başında ise olumsuz bir karakter olması gelir. Çıkarıcı bir tutum sergilemesi yüzünden her işte kendi menfaati önde gelir ve bu yüzden de bir türlü mutlu olamaz. Realiteden bihaber sürekli düş ve hayalde dolaşan bir kızdır. Çevresiyle diyalogunu ve tutkusunu maddi çıkarlar belirler. Fakir insanları küçümser. Hatta çevresindekilerini ötekileştirerek aşağılar.

Paraleller Seniha, batılılaşma ve ahlak sorunsalı bağlamında ortaya çıkan Felatun Bey ve Bihruz Bey gibi alafrağa tipin kadın versiyonudur. Seniha'nın kendisini roman kişileriyle özdeşleştirme davranışı Gustave Flaubert'in madam Bovary'sini çağrıştırmaktadır. Madam Bovary ile Seniha'nın en belirgin ortak özelliği hayal ettikleri, arzuladıkları dünya ile gerçek yaşam arasındaki kopukluktur. Avrupai yaşama öykünme benliklerinde ikilik yaratır.

Kişiler Seniha'nın hayatındaki kişilerin pek çoğu da kendi hayatlarını yaşamaya meyilli alafrağa tiplerdir. Dedesi yani konağın sahibi Naim Efendi Seniha'nın eski tip yetişmesi taraftarıydı fakat düşlediği gibi olmaz. Yine de dedesi Seniha'yı pek sevdiği için onun yaptıklarından üzüntü duyuyor ama laf da geçiremiyordu. Babası Servet Bey ise konağın satılmasını ve bir apartman dairesine özenen bir adam olduğu için kızı ile yakinen ilgilenmek onu anlamak yerine hayatına devam etti. Annesi Sakine Hanım ise kendi fikirleri pek olmayan daha çok edilgen bir yapıya sahip kızı ile anne-kız diyalogu kuramamış bir kadındır. Zaten Seniha, konak içerisinde yalnız dedesiyle değil, düşüncesini ve alışkanlıklarını birçok yönden "gülünç" bulduğu babasıyla ve annesiyle de anlayamaz. Seniha'nın çok Madam Kronski ile muhabbet halindedir, onun da nedeni kendisine Avrupa'yı anlatmasıdır. Kardeşi Cemil partilere arkadaşlarını getirip eğlenen ve maddi sorumlulukları olmadan hayatını yaşayan bir erkek kardeştir. Celil'in yakın arkadaşlarından olan zengin Faik Bey'e âşık olup, evlilik dışı ilişki yaşayan Seniha, Faik Bey ile de iletişimini sürdürmez; zira evlilik bile düşünmezler. Kendisine saf duygularla âşık olan halasının oğlu Hakkı Celis ise Seniha'dan karşılık bulamayıp, tarafından alaya alındığı için savaşa gider ve cepheye ölür.

Aktiviteler Seniha günün çoğu vaktinde giyim kuşam ve gezmelere ayırırdı. Her pazartesi mutlaka çay günlerine katılır. Kadınlarla poker oynadıkları günlerde tam bir Avrupalı gibi piyano çalar. Sıkıldığı zamanlarda kitap okurdu. "...Seniha sabahtan akşama kadar üç romanı üst üste sigara içer gibi okuduğu oldu." Faik Bey ile olan görüşmelerinde Faik Beyden yüzme öğrenerek yüzmeye de başlar. Daha sonra yaşadığı yerden sıkılarak Avrupa'yı keşfe çıkar. Maddi sıkıntılarla döndüğünde pek çok şeyden pişmanlık duysa da geri dönüş olmadığı için hayatına kaldığı yerden devam eder.

ÖRNEK ANILAR

Doyumsuz Seniha'nın en belirgin özelliği doyumsuz olmasıdır. Konaktaki yaşamını tekdüze ve basit bulan Seniha, kendini diğer insanlardan farklı gördüğü için onlarla bir arada olmak istemez. Adeta saplantı düzeyinde sahip olduklarından ve yaşantısından tatminsiz olup Avrupa hayaliyle dolup taşar. "Zaten pek maymun iştahlıydı; birçok gürültü, birçok inat ve ısrar ile istediği şeyler olur olmaz, kalbine derhal bıkkınlık gelir ve biraz evvelki arzusu hemen isteksizliğe dönüşürdü." Seniha o kadar doyumsuzdu ki dolabında hiç giyilmemiş elbiseler, ayakkabılar olmasına rağmen sürekli gözü dışarıdaydı.

Huzursuz Seniha birçok şeye sahip olmasına rağmen içsel olarak sürekli huzursuzluk yaşayan bir kızdı. "Seniha, iç sıkıntısından bitiyordu. Gönlü hiçbir şeyle avunamıyordu. İyi olan hiçbir şeyi gözü görmüyor ve akli sürekli batıda yaşamaktadır. Etrafındakilerin seslerinden, sözlerinden, kahkahalarından, daima aynı tarzda tekrür eden seslerden artık usanmıştı." Seniha bu huzursuzluğu sebebiyle de çevresinde yaşayan herkesten nefret ediyordu. Bazı günler sinir buhranı geçirip nefessiz kalmıştı.

Özenti/Alafrağa Kendini Avrupai ve farklı bir tarz kızı gibi gören Seniha için alafrağalık tam bir yaşam biçimidir. "Avrupa'nın bütün kibar kadınları gibi giyinin; kuşanır ve tam saat beşte konağın büyük salonunda kendisinde nadir görülen bir hanımefendi vakarıyla ziyaretçilerini beklerdi." Çevresindeki insanlarla benzer kaderi yaşamadığını düşünür. Giyim kuşam tarzı, konuşması,

düşünceleri hep batı özentiliğinden ibarettir. Seniha düşlediği yaşam yüzünden âşık olduğu kişi için namusunu kaybeder: “Seniha ilk defa olarak, o gün Faik beyin muhabbeti yoluna kendi vücudundan ve kendi namusundan yaptığı fedakârlığa acıdı. ... Ben ta uçurumun kenarına gelmiş bir kadını; bir yanlış adım daha, ufacak bir hesapsızlık beni bu uçurumun tâ dibine yollamaya kâfi gelecek.”

Özgür /Başına buyruk Seniha kendi aklındakileri hayata geçirmek konusunda başına buyruk ve özgür bir karaktere sahipti. Ne ebeveynleri ne de dedesi ona hükmedemiyordu. Zaten bu sebeple evlilik dışı yaşadığı ilişkiye kimseyi karıştırmamış, hatta evlilik fikrinden dahi özgürlüğü adına gereksiz bulmuştur: “Hâlbuki ben mutlaka kendi hayatımı yaşamak istiyorum. İşte bunun içindir ki, sevdiğim bir adamı kendime hayat yoldaşı yapmaktan çekiniyorum; zira bütün hazlarımda, zevklerimde, kader ve heyecanlarımda tamamıyla benliğimi muhafaza etmek emelindeyim.” Her ne kadar dedesi onu fikrin yanlış olduğuna ikna etmeye çalışsa da Seniha yirmili yaşlara gelmiş olmasının bir hak olduğunu düşünerek kendi kararlarında ısrarcı davranıyordu ki bu nedenle de hayatı mutsuz sürdü.

Hayalperest Seniha kişilik olarak hayallerde yaşayan ve kendisi için düşlediği yaşamın ütöpik olduğunu ayırdında olamayacak kadar hayalci bir tiptir. Sürekli aklında gitmediği yerler, tanımadığı insanlar vardır. Uzak ve görkemli diyarlara kaçış onda saplantıya dönüşür. Çevresi ile olan yakınlığı maddi çıkarlar belirler. Mutluluğun para ile geleceğine inanır fakat bu durum onu parası bitince dibe itmiştir. Gerçek dünya ile hayalleri arasındaki ince çizgiyi çekememiştir: “Bu kuytu ve çukur bahçe benim mezarım,” demesi hayallerinde olan yaşam yüzünden elindekini kaybedeceğinin belirtisidir. Bu nedenle gerçek yaşamla bağlarını koparan Seniha arzuladığı yaşamı kuramaz, hayal kırıklığına uğrayarak hayatını zengin bir adamın metresi olarak mutsuz bir şekilde sürdürür.

Küçümseyen Seniha sorumluluk sahibi olamamış, otokontrolsüz bir kızdır ve çevresindeki herkesi alaya alır, herşeyi küçümser. Hatta aile bireylerini dahi küçümseyecek anlar yaşar: “Büyük babası, annesi, hatta bazen babası ona, lisanlarını anlamadığı, hareketlerinden ürktüğü başka cinsten bir takım mahlûklar gibi geliyordu.” Yaşadığı koca konak ona dar, kötü ve kalitesiz görünüyordu: “Siz zannediyor musunuz ki ben ömrümün sonuna kadar böyle bir evde kalacağım? Böyle bir memlekette etrafımda böyle bir halkla?” diyerek evi ve insanları aşağılar. Konaktan bir türlü hazzetmez, sürekli eşyaları fırlatıp atmak gibi olumsuz düşüncelere kapılır: “Bu konağın çivisinden, tahta budağından kapılarına v damına varıncaya kadar her noktasından ayrı ayrı nefret ediyordu.”

Maddecî/Müsrif Seniha para ile mutluluk olduğuna inanan, paranın aldığı şeylere değer veren, var olmasının maddi bir değeri olan şeylerden hoşlanır: “Canlı şeylerin hiçbirini sevmez. Ne insan, ne köpek, ne kedi, ne civciv. Sevdiği şeyler hep kumaş, taş, boya, rahat ve muntazam odalar, araba, kundura ve çoraptır. Bütün bunları kendisine temin eden adam, nazarında bir ilah kesilir; zira bu adam bütün taptığı putları avucunun içine getiren harikulade bir mahlûktur.” Dolayısıyla Seniha elindekini kıymetini bilmeyen müsrif de bir kızdır. Para harcama konusunda sınırı yoktur. Bu yüzden de kendine bu lüks ve zengin yaşamı sunabilecek zengin Faik Bey’e âşık olur.